

DEBORAH FELDMAN

~~HERETODOX~~

SCANDALUL PE CARE L-AM PROVOCAT
RENUNȚÂND LA RĂDĂCINILE MELE HASIDICE

Traducere din limba engleză și note de
Vali Florescu

Nota autoarei

Satu Mare, sau Satmar în idiș, e un oraș aflat la granița dintre Ungaria și România. Vă întrebați cum a fost posibil ca o sectă a hasidismului să poarte un nume inspirat de cel al unui oraș din Transilvania? Ei bine, în misiunea sa de a salva evrei de vază de la moarte sigură în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, avocatul și jurnalistul evreu maghiar Rudolf Kasztner i-a salvat viața rabinului din acest oraș. Ulterior, rabinul a emigrat în America și a adunat în jurul său un mare număr de supraviețuitori, punând bazele unei secte hasidice căreia i-a dat numele inspirându-se din cel al orașului său natal. Alți rabini supraviețuitori i-au urmat exemplul, numindu-și sectele după orașele de unde veniseră, din dorința de a păstra amintirea satelor și a comunităților șterse de pe fața pământului în timpul Holocaustului.

Evreii hasidici din America s-au reîntors cu zel la o moștenire ce se aflase pe punctul de a dispărea, începând să se îmbrace cu veșminte tradiționale și să vorbească doar în idiș, așa cum făcuseră și strămoșii lor. Mulți s-au opus hotărât creării statului Israel, considerând că genocidul evreilor a fost o pedeapsă divină pentru păcatul de a se fi lăsat asimilați și pentru sionism. Dar, mai important decât atât, evreii hasidici s-au concentrat asupra reproducerii, dorind să-i înlocuiască pe cei mulți care au pierit și să se refacă demografic. Până în ziua de azi, comunitățile hasidice continuă să crească rapid, ca o răzbunare supremă împotriva lui Hitler.

Prolog

În ajunul zilei în care am împlinit 24 de ani, i-am pus mamei mele câteva întrebări. Ne-am întâlnit la un restaurant vegetarian din Manhattan, de genul celor care se declară organice, cu ingrediente direct de la producător și, în ciuda pasiunii mele recente pentru tot ce înseamnă porc și crustacee, abia aștept simplitatea pe care o promite meniul. Chelnerul care ne servește e cât se poate de limpede neevreu, cu părul blond ciufulit și ochii mari și albaștri. Ne tratează ca pe niște ființe de stirpe regală fiindcă ne aflăm în Upper East Side și suntem gata să cheltuim 100 de dolari pe un prânz alcătuit aproape exclusiv din legume. Mi se pare amuzant că habar n-are că amândouă suntem niște persoane care nu aparțin acestui loc și că prezența noastră aici i se pare firească. N-am crezut niciodată că va veni această zi.

Înainte de întâlnire, i-am spus mamei că am niște întrebări pentru ea. Deși în ultimul an am petrecut împreună mai mult timp decât în toată adolescența mea, până acum am cam evitat să vorbesc despre trecut. Poate că nu voiam să știu. Poate că nu voiam să descopăr că nu știu ce informație care mi se spusese despre mama era falsă sau poate nu voiam să accept că e adevărată. Dar dacă vreau să-mi public povestea vieții e nevoie de sinceritate maximă, și nu doar din partea mea.

Acum fix un an am părăsit definitiv comunitatea hasidică. Am 24 de ani și încă mai am în față toată viața. Viitorul fiului meu e plin de posibilități. Mă simt ca și cum aș fi ajuns la linia de start a unei curse chiar

la timp ca să aud pistolul. Când mă uit la mama, înțeleg că s-ar putea să existe și asemănări între noi, însă diferențele îți sar mult mai tare în ochi. Ea era mai în vârstă când a plecat și nu m-a luat cu ea. La ea a fost mai degrabă vorba de o luptă pentru siguranța zilei de mâine decât pentru fericire. Visurile noastre plutesc deasupra ca niște nori și ale mele par mai mari și mai bogate decât cirusul ei subțire ca un fuior de pe bolta cerului de iarnă.

Din câte-mi amintesc, mi-am dorit întotdeauna totul de la viață, tot ce mi-ar fi putut oferi. Dorința asta mă desparte de cei care sunt dispuși să accepte mult mai puțin. Eu nici măcar nu pot concepe cum e posibil ca oamenii să aibă dorințe atât de mici, ambiții atât de înguste și de limitate, când posibilitățile sunt practic infinite. Nu îmi cunosc atât de bine mama încât să-i înțeleg exact dorințele; din câte știu, ei i se par mari și importante și vreau să-i respect convingerea. Dar un lucru e sigur: în ciuda tuturor diferențelor dintre noi, există ceva care ne unește, și anume alegerea pe care am făcut-o amândouă, pentru o viață mai bună.

Mama s-a născut și a crescut într-o comunitate de evrei germani din Anglia. Deși familia ei era religioasă, nu era și hasidică. A fost un copil cu părinți divorțați și îmi povestește că în adolescență era o fată neliniștită, stângace și nefericită. Îmi spune că șansele ei de a se mărita, cu atât mai mult de a-și găsi un soț înstărit, erau foarte mici. Chelnerul îi pune în față o farfurie cu batoane de mămligă prăjite și niște fasole neagră, iar ea își înfige furculița într-un baton.

Când a apărut șansa de a se mărita cu tatăl meu, i s-a părut un vis frumos. Familia lui era bogată și era disperată să-l însoare. Avea surori care așteptau să se însoare el ca să-și poată începe și ele viața. El avea 24 de ani, și era de neconceput ca un evreu de familie bună să fie necăsătorit până la vârsta asta. Cu cât îmbătrâneau, cu atât mai puține șanse aveau să se mărite. Rachel, mama mea, a fost ultima speranță a tatălui meu.

Toată lumea din jurul ei a fost încântată, își amintește mama. Avea să plece în America! Li se oferea un apartament superb, nou-nouț, complet mobilat. Familia lui urma să plătească totul. Ea avea să primească haine și bijuterii frumoase. Urma să aibă multe cumnate, care abia așteptau să-i devină prietene.

— Deci s-au purtat frumos cu tine? o întreb, referindu-mă la mătușile și la unchii mei, care, îmi amintesc, m-au tratat mereu cu superioritate, din motive pe care nu le-am înțeles niciodată.

— La început, da, spune ea. Cum să zic, eram noua lor jucărie din Anglia. Fata slăbuță și frumoasă, cu accent ciudat.

Ea le-a salvat pe toate cele mai tinere. Au scăpat de soarta de a ajunge fete bătrâne. La început, au fost recunoscătoare să-și vadă fratele însurat.

— Eu am făcut un *mensch* din el, îmi zice mama. M-am ocupat să arate mereu îngrijit. Nu era în stare să aibă grijă de el, dar am avut eu. L-am făcut să arate mai bine; nu mai aveau de ce să se rușineze cu el.

Singurul sentiment pe care îmi amintesc că l-am avut mereu față de tata era acela că îmi era rușine cu el. Pe

vremea când îl știam eu, era mereu neîngrijit și murdar și avea un comportament neadecvat și copilăresc.

— Ce părere ai despre tata acum? o întreb. Care crezi că e problema cu el?

— A, nu știu. Cred că e în lumea lui. Bolnav psihic.

— Serios? Zici tu? Nu ești de părere că era pur și simplu retardat mintal?

— Păi, la un moment dat, după ce ne-am căsătorit, a fost la un psihiatru, iar psihiatrul mi-a spus că e destul de sigur că tatăl tău are o tulburare de personalitate, dar că nu-și poate da seama clar despre ce e vorba, fiindcă tatăl tău a refuzat teste suplimentare și nu s-a mai întors niciodată să-i dea un tratament.

— Nu știu ce să zic, spun gânditoare. Tanti Chaya mi-a zis odată că în copilărie a fost diagnosticat cu retard mintal. Mi-a zis că IQ-ul lui era 66. În condițiile astea, nu prea poți face mare lucru.

— Dar nici măcar n-au încercat, insistă mama. I-ar fi putut da un tratament.

Încuviințez.

— Deci la început s-au purtat frumos cu tine. Și pe urmă ce s-a întâmplat?

Mi le amintesc pe mătușile mele vorbind-o de rău pe mama pe la spate, spunând lucruri pline de venin.

— Păi, după ce agitația inițială s-a potolit, au început să mă ignore. Făceau diverse chestii, fără să mă implice și pe mine. Mă priveau cu dispreț fiindcă veneam dintr-o familie săracă, iar ele se măritaseră toate cu soți bogați și veneau dintr-o familie înstărită și duceau vieți cu totul diferite de a mea. Tatăl tău nu era în stare să câștige bani, și nici eu, așa că eram susținuți financiar de

bunicul tău. Însă el era zgârcit și ne calcula la centimă prețul coșului zilnic. Era foarte inteligent acest *zeide* al tău, însă nu înțelegea oamenii. Era complet rupt de realitate.

Încă mai simt o înțepătură în inimă când cineva spune ceva rău despre familia mea și simt instinctiv nevoia să-i apăr.

— Pe de altă parte, *bubbe* a ta mă respecta, vedeam limpede asta. Nimeni n-o asculta niciodată și în mod sigur era mai inteligentă și mai deschisă la minte decât o considera lumea.

— A, sunt total de acord!

Sunt încântată c-am găsit, în fine, un punct asupra căruia să fim de acord, un membru al familiei despre care avem aceeași părere.

— Așa se purta și cu mine; mă respecta chiar și atunci când toți ceilalți mă considerau pur și simplu dificilă.

— Da, păi... din păcate, însă nu avea... puterea să facă nimic.

— Așa e.

Așa că, în cele din urmă, mama n-a mai avut niciun punct de sprijin. Nu tu soț, nu tu familie, nu tu casă. La facultate simțea că e o ființă vie, care are un țel și o direcție în viață. Atunci când nu mai ai niciun motiv pentru care să rămâi, pleci; te duci într-un loc în care poți fi util, unde oamenii te acceptă.

Chelnerul se apropie de masă cu o negresă de ciocolată, în care e înfiptă o lumânare.

— Mulți ani trăiască..., începe să cânte încet, privindu-mă preț de o clipă în ochi.

Cobor privirea, simțind că mă fac roșie la față.

— Suflă în lumânare, mă îndeamnă mama, luând aparatul foto în mână.

Îmi vine să râd. Pun pariu că ospătarul crede că sunt exact ca orice altă fată care își serbează ziua de naștere cu mama ei la restaurant și că așa facem în fiecare an. Oare bănuiește cineva că mama a lipsit de la aproape toate aniversările mele? Cum crede oare că poate reînnoda atât de ușor firul? Oare i se pare firesc? Pentru că mie nu mi se pare, câtuși de puțin.

După ce devorăm amândouă negresa, face o pauză și se șterge la gură. Îmi spune că a vrut să mă ia cu ea, însă n-a putut. Nu avea bani. Familia tatei a amenințat-o că, dacă încearcă să mă ia cu ea, o să-i facă viața un chin. Chaya, cea mai în vârstă dintre mătușile mele, a fost cea mai rea, îmi zice mama.

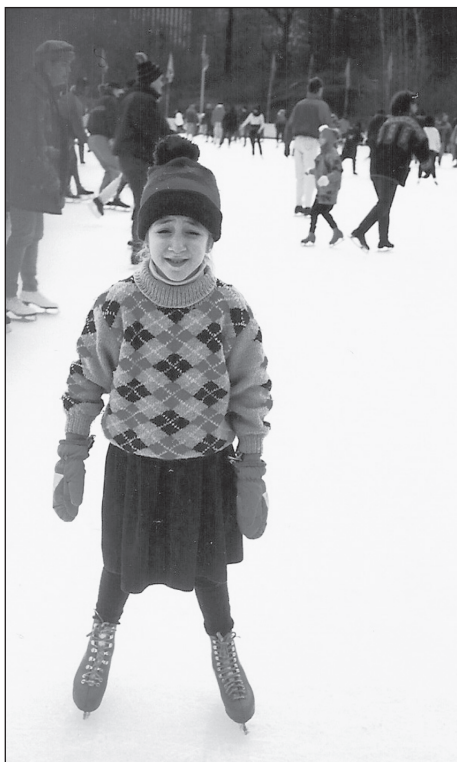
— Veneam să te văd și ea mă trata ca pe ultimul gunoi, de parcă n-aș fi fost mama ta și nu eu te-aș fi născut. Ce drept avea să facă asta, fără să-mi fie măcar rudă de sânge?

Chaya se măritase cu fiul cel mare al familiei și imediat începuse să controleze absolut totul, își amintește mama. Mereu trebuia să fie șefa; ea aranja totul și-și exprima peste tot părerile.

Iar când mama l-a părăsit definitiv pe tata, Chaya m-a luat în primire și pe mine. A hotărât că am să locuiesc cu bunicii, că o să merg la școala Satmar, că am să mă mărit cu un băiat bun din secta Satmar, dintr-o familie religioasă. Tot Chaya a fost cea care, în cele din urmă, m-a învățat să devin stăpână pe propria mea viață, să devin mână de fier, așa cum era ea, și să nu las pe nimeni să mă forțeze să fiu nefericită.

Chaya a fost cea care l-a convins pe Zeidy să stea de vorbă cu pețitoarea, am aflat, deși pe atunci abia împlinisem 17 ani. În esență, ea era pețitoarea mea; ea a fost cea care a hotărât cu cine trebuie să mă mărit. Aș vrea să pot da vina pe ea pentru tot ce am îndurat în urma acestei decizii, dar știu că n-ar fi corect. Știu cum merg lucrurile în lumea noastră și cum oamenii se trezesc luați pe sus de puternicul torent al tradițiilor noastre ancestrale.

*August 2010
New York*

1

În căutarea puterii mele secrete

Matilda își dorea tare mult ca părinții ei să fie buni, iubitori, înțelegători, cinstiți și inteligenți. Faptul că ei nu aveau niciunul dintre aceste atribute o necăjea destul de rău...

Fiind așa de mică și de firavă, singurul avantaj pe care-l avea Matilda în fața celorlalți membri ai familiei era agerimea neobișnuită a minții ei.

Din *Matilda*, de Roald Dahl¹

Tata mă ține de mână în timp ce băjbâie după cheile de la depozit. Străzile sunt ciudat de pustii și de tăcute în zona asta industrială din Williamsburg. Deasupra noastră, stelele licăresc stins pe cerul nopții; în apropiere, câte o mașină vâjâie ca o nălucă pe autostradă. Cobor privirea spre pantofii mei de lac ce bat darabana nerăbdători pe trotuar și-mi mușc buza, ca să-i fac să înceteze. Sunt recunoscătoare că mă aflu aici. Tatty nu mă ia cu el în fiecare săptămână.

Una dintre multele sarcini ocazionale ale tatei este să aprindă cuptoarele brutăriei cușer a lui Beigel, la

¹ Roald Dahl, *Matilda*, ediția a VI-a, trad. Christina Anghelina, Ed. Arthur, 2020, București, pag. 50. (N.r.)

terminarea Șabatului. Toate activitățile comerciale evreiești trebuie să se oprească în timpul Șabatului, iar legea cere ca tot un evreu să fie cel care le pune iar în mișcare. Tata se califică fără probleme pentru o slujbă cu cerințe atât de simple. Muncitorii neevrei lucrează deja când ajunge el acolo, pregătind aluatul, împărțindu-l în chifle și franzele și, când tata străbate depozitul și începe să apese pe întrerupătoare, se aud un zumzet și un bâzâit ce cresc în intensitate pe măsură ce înaintăm în încăperile ca niște hrube. Săptămâna asta m-a luat și pe mine cu el și mi se pare palpitant să fiu înconjurată de toată agitația asta și să știu că în centrul ei se află tata, iar toți oamenii ăștia îl așteaptă să vină ca să-și poată relua activitatea obișnuită. Mă simt importantă pur și simplu știind că și el e important. Muncitorii îl salută din cap când trece pe lângă ei, zâmbindu-i chiar dacă a întârziat, și mă mângâie ușor pe cap cu mâinile lor înmănușate, pline de făină. Când tata termină cu ultima secție, întreaga fabrică palpită în sunetul făcut de malaxoare și de benzile transportoare. Podeaua de ciment vibrează ușor sub tălpile mele. Mă uit la tăvile care alunecă spre cuptor și ies la celălalt capăt cu chifle aurii așezate în șiruri perfecte, în timp ce tata face conversație cu muncitorii, ronțâind la un *kichel*² cu ou.

Lui Bubby îi plac la nebunie. Când mergem la brutărie, îi aducem mereu și ei. În camera din față a depozitului se află rafturi pline cu cutii sigilate și împachetate, cu diverse produse de brutărie gata să fie expediate dimineața și, în drum spre ieșire, luăm câte putem căra. Găsim aici celebrele brișe cușer cu bombonele colorate

2 Fursec tradițional evreiesc.

deasupra; bucăți de *babka*³, și cu aromă de scortîșoară, și de ciocolată; prăjituri cu șapte straturi, cu margarină din belșug; minifursecuri alb-negru, din care îmi place să mănânc doar partea cu ciocolată. Orice alege tata în drum spre ieșire va fi livrat mai târziu la casa bunicilor mei și trântit pe masa din sufragerie ca un premiu, iar eu am să gust din toate.

Ce-ar putea egala o asemenea bogăție, această abundență de dulciuri și de prăjituri revărsate pe o față de masă de damasc, ca bunurile de la o licitație? În seara asta am să adorm imediat, cu gustul de glazură încă între dinți și fărâmițele delicioase încă topindu-mi-se în colțurile gurii.

E unul dintre cele câteva momente plăcute pe care le împărtășesc cu tatăl meu. De cele mai multe ori, nu-mi oferă motiv să fiu mândră de el. Cămășile lui au pete gălbui la subraț, deși Bubby e cea care îi spală majoritatea rufelor, iar zâmbetul lui e prea larg și prostesc, ca de clown. Când vine să mă viziteze acasă la Bubby, îmi aduce batoane de înghețată Klein cu glazură de ciocolată și mă privește atent cât le mănânc, așteptându-mi cuvintele de apreciere. Probabil că asta crede el că înseamnă să fii tată — să mă răsfete cu dulciuri. Apoi pleacă la fel de brusc cum a apărut, să facă vreun alt „comision“ de-ale lui.

Știu că lumea îi dă de lucru de milă. Îl angajează să-i ducă în diverse locuri cu mașina, să livreze pachete, orice consideră ei că ar putea face fără să greșească. El nu pricepe asta; e convins că le face celor din jur niște servicii deosebit de importante.

3 Chec tradițional polonez. (N.r.)

Tata face multe comisioane, dar singurele la care mă lasă să vin cu el sunt vizitele ocazionale la brutărie și cele, și mai rare, la aeroport. Drumurile la aeroport sunt și mai captivante, dar au loc doar de câteva ori pe an. Știu că e ciudat că mă bucur să vizitez aeroportul în sine, când știu că n-am să mă sui niciodată într-un avion, dar mi se pare palpitant să stau lângă tata în timp ce așteaptă persoana pe care trebuie s-o întâmpine, privind oamenii ce se grăbesc încoace și-ncolo cu bagajele scârțâind asurzitor în urma lor, știind că toți se duc undeva, că au o destinație precisă. Ce minunată e lumea asta a lor, mă gândesc, în care păsările de metal ating pentru un scurt răstimp pământul, după care reapar, ca prin farmec, la un alt aeroport aflat în cealaltă parte a planetei. Dacă am o dorință, aceasta ar fi să călătoresc întruna, de la un aeroport la altul. Să mă eliberez din închisoarea vieții petrecute în același loc.

După ce tata mă lasă acasă, e posibil să nu-l mai văd un timp, poate chiar săptămâni întregi, asta dacă nu-l întâlnesc întâmplător pe stradă, situație în care îmi ascund fața și mă fac că nu-l văd, ca să nu mă strige și să-mi prezinte persoana cu care vorbește. Nu pot să suport privirea intrigată și plină de milă pe care mi-o aruncă oamenii când află că sunt fiica lui.

— Deci ai o *maideleh*? țâțâie aceștia din buze condescendent, ciupindu-mă de obraz sau ridicându-mi bărbia cu un deget îndoit.

Apoi mă privesc atent, căutând un semn că sunt într-adevăr odrasla acestui bărbat, ca să poată spune mai târziu:

— *Nebach*, biata de ea, ce vină are ea că s-a născut? Se vede pe fața ei că nu-i întreagă la minte.

Bubby e singura persoană care e de părere că sunt cât se poate de întregă la minte. Îți dai seama clar că nu pune asta la îndoială. Ea nu judecă oamenii. Nici despre tata n-a avut nimic de spus, dar poate că în cazul lui pur și simplu n-a vrut să recunoască adevărul. Când povestește despre cum era tata la vârsta mea, îl descrie ca pe un copil năzdrăvan și adorabil. Întotdeauna a fost prea slab, așa că făcea tot ce ținea de ea ca să-l convingă să înghită ceva. Îi dădea să mănânce orice își dorea, dar tata n-avea voie să se ridice de la masă până nu-și golea farfuria. Odată își legase copanul de pui cu o sfoară și îl atârname pe fereastră, să-l mănânce pisicile din curte, ca să nu fie nevoit să rămână lipit de scaun ore întregi, în timp ce restul lumii era afară și se juca. Când s-a întors Bubby, i-a arătat farfuria goală, la care ea l-a întrebat: „Și oasele? Nu poți să mănânci și oasele“. Și așa a aflat.

Aș fi vrut să-l admir pe tata pentru ideea lui ingenioasă, dar micul meu balon de mândrie a plesnit atunci când Bubby mi-a zis că nu era destul de deștept să gândească în perspectivă și să tragă sfoara înăuntru, ca să poată pune oasele roase înapoi pe farfurie. Mă așteptam ca, la 11 ani, să fie capabil să execute cu mai multă iscusință un plan care ar fi putut fi minunat.

Când a devenit adolescent, neobrăzarea lui nevinovată nu mai era fermecătoare. Nu putea sta liniștit la yeshiva, așa că Zeidy l-a trimis în tabăra de instrucție militară a lui Gershom Feldman, în nordul statului New York, unde se ocupau de copiii dificili — ca o yeshiva normală, însă cu bătaii dacă te purtai urât. Nu l-a lecuit pe tata de comportamentul lui bizar.